

Ο Μάρξ σήμερα

Πλήθος αφιερωμάτων στον **Κάρλ Μάρξ** στά έντυπα όλου του κόσμου, καί στή χώρα μας, καί πλήθος εκδηλώσεων, τιμητικών καί επιστημονικών. Πώς νά τιμήσεις όμως ένα μεγάλο στοχαστή καί αγωνιστή, πού πέθανε πριν από εκατό χρόνια, πού έδρασε σέ πολύ διαφορετικές πολιτικές συνθήκες καί πού έγραψε μέσα σέ πολύ διαφορετικό πνευματικό κλίμα; Τώς νά εξηγήσεις, νά έντοπίσεις καί νά προβάλεις τά στοιχεία πού δίνουν τόσο διαχρονική άξια στό έργο του χωρίς νά καταφύγεις σέ άπλουστεύσεις πού ό ίδιος θά χαρακτήριζε ιδεαλιστικές καί άνιστορικές;

Τά περισσότερά αφιερώματα πού είδαμε μέχρι σήμερα στά ελληνικά έντυπα έχουν ένα μνημειακό χαρακτήρα όπου πλήθος υμνουμένων καί πολιτικών καλούνται νά κάνουν μέ δύο κουβέντες μιά συνολική αποτίμηση του έργου του Μάρξ καί της άξιας του σήμερα. Μερικά, πιά αναλυτικά, άντιμετωπίζουν τό μεγάλο πρόβλημα της αποτίμησης του έργου του μετά από ένα διάστημα μέ προκατασκευασμένες θέσεις: ή ότι σχεδόν όλες οι άψεις υπάρχουν στον Μάρξ, άκόμα καί γιά τά σύγχρονα προ-

βλήματα, ή ότι ό Μάρξ ξεπεράστηκε, άφου ό κόσμος πού άνέλυε δέν είναι ο σημερινός.

Τά Σ.Θ. θεώρησαν ότι είναι πιά εποικοδομητικό νά δείξουν τή σημασία της σκέψης του Μάρξ, μέσα από τήν επίδρασή της στίς πιά σύγχρονες άναζητήσεις. Έτσι τό αφιέρωμά μας είναι μιά συλλογή κειμένων από μαρξιστές πού, ενώ άναφέρονται καί στό έργο του Μάρξ, άποτελούν καί τά ίδια σημαντική συμβολή στήν επιστήμη σήμερα. Μιά τέτοια προσπάθεια έχει καί τίς άρνητικές της πλευρές: ότι ή επιλογή δέν μπορεί νά καλύπτει όλους τούς τομείς της σκέψης πού επηρέασε ό Μάρξ: ότι δέν υπάρχουν άναλύσεις γιά τή δραστηριότητα του Μάρξ στήν εποχή του, ούτε γιά τήν ιστορία των μεταγενέστερων κινημάτων· ότι τά άρθρα, άκριβώς επειδή είναι τό καθένα μιά ξεχωριστή συμβολή, άπαιτούν προσεκτική άνάγνωση καί δέν προσφέρουν εύκολη επισκόπηση κάθε θέματος.

Τό άρθρο του **J. Topolski** είναι τό εισαγωγικό κείμενο στό βιβλίο του μέ τόν ίδιο τίτλο, όπου εξετάζονται μεθοδολογικά προβλήματα της ιστοριογραφίας υπό τό πρίσμα του ιστορικού

ύλισμοῦ ὡς γενικῆς θεωρίας γιὰ τὴν ἱστορικὴ διαδικασία. Ὁ Πολωνὸς ἱστορικὸς θέτει ζητήματα ὅπως ἡ ἀναγωγή τῶν διατυπώσεων τῆς θεωρίας σὲ μεθοδολογικοὺς κανόνες, ἡ σχέση τῆς θεωρίας καὶ τῆς μεθοδολογίας μὲ τὴ δομὴ τῆς πραγματικότητας, ἡ ἐφαρμογὴ τῆς θεωρίας στὴν ἱστορικὴ ἔρευνα ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ μαρξισμοῦ καὶ οἱ σχέσεις τῆς θεωρίας μὲ τὴν κατασκευὴ μοντέλων.

Τὸ κείμενο τοῦ **Ernesto Laclau** καταπιάνεται μὲ ἓνα κεντρικὸ πρόβλημα τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας: τὸ νόημα τῆς μετάβασης στὸν σοσιαλισμό. Θεωρώντας ὅτι ὁ σύγχρονος μαρξισμὸς πρέπει νὰ ξεπεράσει τὴν οὐσιαστικὴ προοπτικὴ τοῦ κλασικοῦ μαρξισμοῦ, πού ἐβλεπε τὸν σοσιαλιστικὸ μετασχηματισμὸν σάν τὴν ἀναγκαίαν ἀπότατη κατεύθυνση τῆς ἱστορικῆς κίνησης τῆς καπιταλιστικῆς κοινωνίας καὶ τὴν ἐργατικὴ τάξη σάν τὸ ἱστορικὸ ὑποκείμενο πού ἡ ἴδια ἡ οὐσία τῆς ἱστορίας τὸ προόριζε νὰ φέρει τὸν σοσιαλισμό, καταλήγει στὴ ριζοσπαστικὴ πρόταση ὅτι «ὁ σοσιαλισμὸς δὲν ἔχει περιεχόμενο καὶ ἐνότητα ἄλλη παρὰ αὐτὴ πού τοῦ προσδίδει ἡ ἴδια ἡ διαδικασία τῆς δόμησης τῆς ἡγεμονίας του». Ἡ κριτικὴ του δείχνει τὸ δρόμο γιὰ μιὰ νέα ἀντίληψη τῆς πολιτικῆς πού θὰ ξαναφέρει στὸ προσκῆνιο τὴ συγκεκριμένη ἀνάλυση τῆς συγκεκριμένης κατάστασης, ἀλλὰ καὶ ἀφήνει ἀνοιχτὴ τὴ μεγάλη πρόκληση γιὰ τὰ προοδευτικὰ κινήματα πού εἶναι ἡ διατήρηση τῆς μακροχρόνιας προοπτικῆς μέσα ἀπὸ τὴν καθημερινὴ πάλη γιὰ τὴν ἡγεμονία.

Οἱ συνεντεύξεις πού ἔδωσαν ὁ **Stuart Hall** καὶ ὁ **Bob Jessop** στὰ Σ.Θ. ἀναφέρονται σὲ μιὰ σειρά εἰδικότερα ζητήματα πού σχετίζονται μὲ τὰ μεγάλα θεωρητικὰ θέματα πού ἔθεσε ὁ **Laclau**. Ὁ πρῶτος, σὲ μιὰ ἐξαιρετικὰ πλατιά ἐπισκόπηση μιλάει τόσο γιὰ θεμελιακὰ προβλήματα τοῦ μαρξισμοῦ, ὅπως ἡ ἀλληλεξάρτηση τῶν διαφόρων στοιχείων τοῦ κοινωνικοῦ σχηματισμοῦ ὅσο καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἀριστερῶν πολιτικῶν κινήματων στὶς σημερινές ἱστορικὲς συνθήκες, μὲ συγκεκριμένες ἀναφορὲς καὶ κριτικὴ. Ὁ δεύτερος ἐστιάζεται περισσότερο πάνω στὰ προβλήματα τῆς θεωρίας τοῦ κράτους, τόσο σάν γενικὸ θεωρητικὸ πεδίο ὅσο καὶ σάν σύνολο ἀπὸ συγκεκριμένες ἱστορικὲς ἀναλύσεις. Ἀναλύει τὴ συμβολὴ τοῦ Μάρξ, τοῦ Γκράμσι καὶ ἄλλων, ἀναφέρεται στὰ διάφορα σημερινὰ μαρξιστικά πολιτικὰ ρεύματα δείχνοντας ἀδυναμίες καὶ προοπτικὲς. Καὶ οἱ δύο συνεντεύξεις μεταφέρουν τὸ ἐξαιρετικὰ γόνιμο καὶ πολυφωνικὸ κλίμα στὶς πολιτικὲς ἀναζητήσεις τῆς εὐρωπαϊκῆς ἀριστερᾶς, σὲ μιὰ ἐποχὴ πού χαρακτηρίζεται ταυτόχρονα ἀπὸ κρίση καὶ ἀπὸ δημιουργία.

Τὸ ἄρθρο τοῦ **Περικὴ Βαλλιάνου** «Ὁ Μάρξ καὶ ἡ κριτικὴ τῆς φιλοσοφίας» ἀναλύει τὴν ἔννοια τῆς κατάρτησης τῆς φιλοσοφίας, πού χρησιμοποιεῖται ἀπὸ τὸν Μάρξ στὴν κριτικὴ πού ἀσκεῖ στὸ ἐγγελιανὸ σύστημα. Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἡ «κατάρτησις» δὲν συνεπάγεται κάποια τυφλὴ ὑποταγὴ στὴν αὐτόματη κίνηση τῆς ἱστορίας ἀλλὰ συνειδητὴ πράξη γιὰ τὴν μετάπλαση τῆς ἱστορικῆς πραγματικότητας, σύμφωνα μὲ τὰ ἀνθρώπινα ἰδανικά, πού ἔχει πραγματικὰ συλλάβει ἡ φιλοσοφία.

Ἀπὸ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ '60 ἄρχισε στὸ δυτικὸ κό-

σμο ἡ ἀναβίωση τῆς μαρξιστικῆς πολιτικῆς οικονομίας, πού συνεχίζεται μὲ πρωτοφανὴ ἔκταση καὶ πολυμορφία σὲ ὅλα τὰ ζητήματα, ἀπὸ τὴ γενικὴ θεωρία τῆς ἀξίας καὶ τῆς συσσώρευσης μέχρι τὴν ἀνιση ἀνάπτυξη, τὶς ἰδιομορφίες τοῦ μονοπωλιακοῦ καπιταλισμοῦ, τὴ γυναικεία ἐργασία, τὸ μετασχηματισμὸ τῆς ἐργασιακῆς διαδικασίας κ.ἄ. Σημαντικὸ στοιχεῖο σὲ ὄλο τὸν προβληματισμὸ εἶναι ἡ συζήτηση γύρω ἀπὸ τὴν κριτικὴ τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας τῆς ἀξίας ἀπὸ τοὺς «νεο-ρικαρντιανούς», μιὰ σχολὴ νέων ἀριστερῶν οικονομολόγων πού στηρίζεται στὸ ἔργο τοῦ **P. Sraffa**. Τὸ ἄρθρο τοῦ **Bob Rowthorn** γράφτηκε στὰ πλαίσια τῆς συζήτησης αὐτῆς. Ἔχει ἀποτελέσει σταθμὸ στὸν προβληματισμὸ, χάρι τῆς σαφῆνεια καὶ ἰσὺς συστηματικὸ τρόπο πού ἐκθέτει τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ στὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὴ νεο-κλασικὴ (ἐπίσημη ἀστικὴ) σκέψη, στοὺς νεο-ρικαρντιανούς καὶ στὸν μαρξισμό. Φωτίζει τόσο τὰ σταθερὰ σημεῖα τῆς κριτικῆς τοῦ Μάρξ πρὸς τὰ ἀστικά οικονομικά ὅσο καὶ τὴν συμβολὴ καὶ τοὺς περιορισμοὺς τοῦ ἔργου τοῦ **Sraffa**. Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού δημοσιεύθηκε τὸ ἄρθρο (1974) ὁ προβληματισμὸς γύρω ἀπὸ τὴ μαρξιστικὴ θεωρία τῆς ἀξίας, τόσο σὲ σχέση μὲ τοὺς νεο-ρικαρδιανούς ὅσο καὶ γενικότερα, ἔχει προχωρήσει πολὺ καί, ἐν μέρει, σὲ κατευθύνσεις πού δὲν διαφαίνονται σὲ αὐτὸ (σὲ ζητήματα ὅπως ἡ ἰδιαίτερη σημασία τοῦ χρήματος στὸν Μάρξ, ἡ ἀνάλυση τῶν μορφῶν τῆς ἀξίας ἢ οἱ ἐπιπτώσεις τῶν σύγχρονων μορφῶν τῆς ἐργασιακῆς διαδικασίας). Παρ' ὅλα αὐτὰ τὸ ἄρθρο ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὄχι μόνον μιὰ ἀπὸ τίς καλύτερες εἰσαγωγές, ἀλλὰ καὶ ἓνα σταθερὸ σημεῖο ἀναφορᾶς, ἀκόμα καὶ γιὰ τίς πιὸ πρόσφατες ἀναζητήσεις. Γιὰ ὅσους δὲν ἔχουν τὴν ὑπομονὴ νὰ ἐντρυφήσουν στὴν ἐσωτερικὴ κριτικὴ τῆς ἀστικῆς οικονομικῆς ἐπιστήμης, τὸ τελευταῖο μέρος τοῦ ἄρθρου, πού ἀναφέρεται στὸν ἴδιο τὸν Μάρξ, μπορεῖ νὰ διαβαστεῖ ἀπὸ μόνον του.

Ἡ σχέση τῆς θεωρίας τοῦ Μάρξ μὲ τίς φυσικὲς ἐπιστήμες δὲν ἔχει ξεκαθαριστεῖ παρὰ τίς ἀντίθετες διαθεβαιώσεις. Ὑπῆρχε καὶ ὑπάρχει πάντοτε μιὰ διαμάχη στὴ μαρξιστικὴ θεωρία γιὰ τὰ ὄρια μεταξύ ἐπιστήμης καὶ ἰδεολογίας. Ὁ Μάρξ, ὅπως καὶ ὁ Ἐνγκελς, ἐνδιαφέρονταν πάντοτε γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, καὶ ἰδιαίτερα ὅταν ἐμφανίστηκε στὸ προσκῆνιο ἡ ἐπαναστατικὴ, γιὰ τὴν ἐποχὴ τῆς, ἐξελικτικὴ θεωρία τοῦ **Δαρβίνου**, καθὼς καὶ τοὺς πιθανοὺς δεσμοὺς τοὺς μὲ τίς δικές τους ἐπιστημονικὲς προόδους στὴ θεωρία τοῦ ἰσοτισμοῦ ὕλισμοῦ. Ὁ **Valentino Gerratana**, ἀναλύει μὲ εὐαισθησία καὶ μεθοδικότητα τὴν πραγματικὴ ἱστορικὴ σχέση Μάρξ καὶ **Δαρβίνου**, μιὰ σχέση πού δημιούργησε ἀρκετὲς πολεμικὲς σὲ πολλὲς γενιές Εὐρωπαίων σοσιαλιστῶν πού συνεχίζονται μέχρι σήμερα. Ξεπερνώντας τίς προκαταλήψεις καὶ τίς ἄκριτες ἐνθουσιώδεις τοποθετήσεις, ἀναφέρεται στὴ φύση τῆς πνευματικῆς ἐπίδρασης τῆς θεωρίας τοῦ Μάλθους στὸ **Δαρβίνο** καὶ τῆς ἐπιφυλακτικῆς του στάσης ἀπέναντι στὴ θρησκευτικὴ ἰδεολογία τῆς ἐποχῆς του. Τὸ ἐπίμαχο θέμα τῶν σχέσεων μαρξισμοῦ καὶ **Δαρβίνου**, πού ἔχει σπάνια βρεῖ τὴ θέση του στὶς μαρξιστικὲς ἀναλύσεις στὸν τόπο μας, ἔχει διπλὴ ἐπετειακὴ σημασία καθὼς τὸ 1982 ἐκλείσαν τὰ 100 χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ **Δαρβίνου**.